

Nr 409.

Av herr **Lindberg**, om förbättrade pensionsförmåner för vissa sjömän.

Sjömännens understöds- och pensionsväsende tillkom på initiativ av Rikens ständer. Förslag till det s. k. kofferdireglementet, som lade grunden till sjömanshusens understödsverksamhet, framfördes vid riksdagen år 1746—1747. Sedan det föreslagna reglementet blivit av alla fyra stånden antaget, erhöll detsamma Kungl. Maj:ts stadfästelse den 30 mars 1748. Förslag om sjömanspensionering lades fram i motioner vid 1853—1854 års riksdag. På riksdagens begäran (skr. 22.9. 1854) verkställdes utredningar, som så småningom resulterade i proposition av Kungl. Maj:t till 1862—1863 års riksdag om inrättande av en pensionsanstalt för sjöfolk. Förslaget byggde på att den s. k. föringen skulle indragas och i stället motsvarande belopp av tullmedel tillika med ett bidrag från handels- och sjöfartsfonden årligen anslås till pensioneringen. Propositionen bifölls av riksdagen, och det första reglementet för handelsflottans pensionsanstalt utfärdades den 29 januari 1864, alltså nära nog på dagen för nittio år sedan.

För sådana synpunkter, som ligga bakom nutida socialförsäkring, stod man väl tämligen främmande ej blott vid sjömanshusens tillkomst utan även vid grundandet av handelsflottans pensionsanstalt. Det är tydligt, att vid båda tillfällena näringspolitiska synpunkter och intresset att stärka rikets försvarsmakt gjorde sig gällande. Härtill kom emellertid, att på grund av att sjömännens yrke alltid varit särpräglat, denna yrkesgrupps särskilda problem tidigt uppmärksammats både i lagstiftningen och eljest (det kan nämnas att i Frankrike en statlig pensionskassa för sjömän inrättades redan år 1673).

Man nödgas emellertid konstatera, att de båda institutionerna — de avsågo väl dock att främst vara till sjömännens fromma även om man förväntade att de samtidigt skulle bli till nytta för sjöfarten och utrikeshandeln samt rikets försvar — under den fortsatta utvecklingen icke förmådde uppfylla sitt ändamål. Detta utsades beträffande handelsflottans pensionsanstalt uttryckligen i berättelse år 1886 av riksdagens revisorer, vilka ifrågasatte huruvida icke pensionerna skulle kunna höjas. Vad beträffar sjömanshusen så kom dessas huvuduppgift — understödsutdelningen, för vilken de uppbyro obligatoriska avgifter av såväl redarna som sjömännen — att undanskymmas genom att de i växande grad fingo sig pålagda olika arbetsuppgifter för statens räkning. Den s. k. arbetarförsäkringskommittén fram-

lade efter ingående undersökningar vissa förslag till reformer i sitt betänkande, delarna I: 2 och III: 4 av år 1888. Med föreslagna reformer ansåg kommittén kunna rådas bot för missförhållandena, »då särskilt den uppenbara obilligheten, att sjöfartsnäringens avgifter till sjömanshusen till en betydlig del användas till att bestrida kostnaden för göromål för statens räkning, knappt torde behöva mer än påpekas, för att bliva avhulpen» (del I: 2, s. 46). Därav blev föga eller intet; i varje fall erhöles sjömanshusen ej alls något bidrag av staten till förvaltningskostnaderna före år 1900.

Sjömännens insatser under första världskriget hade riktat uppmärksamheten på angelägenheten av att lösa deras pensionsfråga. En av 1919 års riksdag begärd utredning (skrivelse nr 304) gav intet resultat, bl. a. därför att de under detta krig uppkomna överskotten från krigsförsäkringen i stället för att komma sjömännen till godo togs i anspråk för andra, sjöfarten främmande ändamål (jfr SOU 1924: 20, s. 99).

Inom folkpensioneringen kunde särskilda förmåner icke beredas sjömännen enligt vad konstaterats vid folkpensioneringslagens tillkomst år 1913. Samma konstaterande gjorde 1938 års pensionsförsäkringskommitté, vilken — i anknytning till uppgiften att reformera allmänna folkpensioneringen — fått i uppdrag att utreda möjligheterna för en rationellare samverkan mellan de olika former av pensioner och understöd, som stode till buds för sjöfolket. När så frågan om sjömanshusens omorganisation togs upp år 1934 förklarade dåvarande chefen för handelsdepartementet beträffande sjömännens pensionsfråga, att »någon vidare åtgärd i syfte att införa särskilda bestämmelser rörande sådan pensionering icke i nuvarande läge bör företagas» (protokoll över handelsärenden 15.6.1934).

Som belysande för det läge, i vilket sjömanshusens understödsutdelning blivit bragt, må anföras siffror för ett något senare år, 1936. Sjömanshusen utbetalade då inalles ca 725 000 kronor i understöd och själva vidkändes de utgifter med ca 375 000 kronor för administrationen. Härav kan utläsas att av de för understödsutdelning avsedda inkomsterna 34 procent togs i anspråk för den del av administrationskostnaderna, som belastade sjömanshusen. (Statens bidrag hade år 1933 av statsfinansiella skäl nedsatts från 162 000 till 146 000 kronor).

I samband med sjömanshusens omorganisation, beslutad vid 1938 års riksdag, kom en rationalisering till stånd av understöds- och pensionsväsendet och fr. o. m. budgetåret 1939/40 beviljade riksdagen ett med 205 000 kronor höjt bidrag till pensioneringen hos handelsflottans pensionsanstalt, vilken höjning motiverades av billighetsskäl med hänsyn till att staten tidigare icke i skälig grad bidragit till sjömanshusens förvaltningskostnader. Även sistnämnda bidrag höjdes till att motsvara 75 procent i förhållande till en normallönestat för sjömanshusen. För sjömän, som enligt de äldre bestämmelserna skulle ha kunnat påräkna såväl pension som understöd

efter behovsprövning, blir det omedelbara resultatet av reformen en försämring.

Ett nytt världskrig begynner. Huruvida vi skola någorlunda oskadda gå igenom kriget även om vi ej direkt indragas i detsamma beror i avgörande grad på sjöfarten och sjöfolket. Uppmärksamheten riktas nu åter på sjöfolket. Av 1941 års riksdag begärd utredning om möjligheterna att få till stånd en verklig sjömanspensionering (för manskapet) leder nu till resultat. Vid 1943 års riksdag antages lag om avgifter för sjöfolks pensionering. För sjömän av manskapsklass höjes pensionsavgiften och uttages jämväl redaravgift. Staten ökar sitt anslag, så att det kommer att uppgå till 1 200 000 kronor årligen, i vilket belopp emellertid då är inräknat 200 000 kronor som motsvarar pensionsanstaltens tidigare andel i de av sjömanshusen uppburna tonavgifterna. Med denna lag och nytt pensionsreglemente, tillämpliga å sjömän som uppnå pensionsåldern efter lagens ikraftträdande den 1 juli 1944, läggs grunden till en verklig pensionsförsäkring. Frukterna kunde emellertid icke framkomma omedelbart, och den äldre generationen sjömän, varav en del deltagit i båda världskrigen, ställs utanför.

När andra världskriget slutar har ett överskott å krigsförsäkringen uppkommit, långt mer betydande än det under första världskriget. Utan att detta förhållande direkt återopas motioneras vid 1947 års riksdag (II: 70) om utredning för att påskynda genomförandet av pensioneringen enligt 1943 års lag och för att även åtminstone en del av de äldre sjömännen skulle få sin ställning något förbättrad. I skrivelse nr 147 anhåller riksdagen om utredning i frågan. I bankoutskottets, av riksdagen godkända utlåtande i ämnet (nr 31) säges bl. a., att utredningen borde inriktas på att söka utröna i vad mån det vore möjligt att inom en skäligen kostnadsram utjämna den med hänsyn till tidpunkten för avgång varierande pensionsnivån inom de olika pensionärskategorierna (bl. a. avsågs höjning av redan beviljade pensioner, alltså till de äldre pensionstagarkategorierna).

Utredningsmän för verkställande av den av riksdagen begärda utredningen tillkallas den 10 juli 1947, och utredningen, som antagit benämningen 1947 års sjömanspensionsutredning, avlämnar sitt förslag i betänkande av den 17 januari 1948.

Frågan anses vid denna tidpunkt angelägen. I en debatt i andra kammaren den 28 juni 1948 framhåller sålunda dåvarande chefen för handelsdepartementet, att det knappast behövde sägas, att det väl inte fanns någon grupp av produktivt arbetande människor i detta land, som det svenska samhället har tagit så litet vård om som sjömännen. Vidare framhålles, att vårt folkhushåll och vår folkvälfärd särskilt under kritiska tider vore mera beroende av sjömännen än av kanske någon annan grupp i vårt land. Slutligen uttrycktes förhoppningen att de försummelser det svenska samhället visat gentemot sjömännen skulle kunna i någon mån börja gottgöras.

Till sist säges några ord om det föreliggande förslaget om förbättring av sjömannens pensionsförhållanden.

I 1949 års statsverksproposition (X lt, sid 99 ff) lämnas en kortfattad redogörelse för 1947 års sjömanspensionsutrednings förslag och remissbehandling. Främst går förslaget ut på beredande av pensionsfyllnad under en övergångstid. Merkostnaden för första året uppskattas till omkring 800 000 kronor, men beloppet skulle sedan successivt minska och efter ca 23 år helt upphöra. I departementschefens redogörelse anföres, att i remissyttrandena förslaget i allmänhet lämnats utan större erinringar (delade meningar förelågo i frågan rörande befäls pensioneringen och utlännings rätt till sjömanspension). I statsverkspropositionen för vissa följande år hänvisas till svårigheter att realisera förslaget med hänsyn till det finansiella läget.

Genom beslut den 26 juni 1952 uppdrar Kungl. Maj:t åt direktionen över handelsflottans pensionsanstalt att utarbeta och till Kungl. Maj:t före den 1 oktober 1952 inkomma med förslag till »sådan förbättring av sjömanspensioneringen, som må kunna ernås med anlitande av till anstaltens förfogande stående medel». I underdånig skrivelse den 3 juli 1952 framhåller direktionen att jämlikt anstaltens instruktion inom femårsperiod, som i förevarande fall utginge i januari 1953, skulle verkställas försäkringsteknisk och statistisk utredning av sakkunnig person, huruvida gällande pensioneringsföreskrifter för anstalten kunde anses svara mot de tillgångar och inkomster över vilka den för framtiden kunde beräknas förfoga. Direktionen hemställde om förordnande för sakkunnig person att såväl verkställa den sistnämnda utredningen som att biträda vid den direktionen anbefallda utredningen och framhöll jämväl att med hänsyn till angivna omständigheter på de båda utredningarna grundat förslag icke kunde framläggas inom tid som avsågs i kungl. brevet den 6 juni 1952. Sedan Kungl. Maj:t den 25 juli meddelat beslut om ytterligare en utredning i kombination med den första och förordnat expert, avgav direktionen ett den 17 november 1952 dagtecknat utlåtande med utredningar och förslag i ämnet. Förslaget föranledde proposition (nr 89) till 1953 års riksdag, som biföll propositionen. Kungörelse angående ändring i vissa delar av reglementet den 4 februari 1944 (nr 42) för handelsflottans pensionsanstalt utfärdades den 22 maj 1953 (SFS nr 505).

I propositionen nr 145 till 1952 års höstriksdag hade emellertid frågor angående dispositionen av överskottsmedlen från statens krigsförsäkringsnämnds verksamhet förelagts riksdagen.

I propositionen upplyses bl. a., att »huvuddelen av överskottet eller över 200 miljoner kronor inlutit vid fraktfart mellan främmande hamnar eller för exportgods, för vilket kostnaderna betalats av utlandet, medan inte fullt 100 miljoner kronor torde ha belastat konsumenter i Sverige». I direkt anslutning härtill göres följande konklusion: »Överskottsmedlen äro således inte av den karaktär att de i sin helhet böra reserveras för speciella

ändamål som kunna anses sammanhännga med deras ursprung». Därför förordas att huvuddelen användes för nedbringandet av svenska statsskulden.

När det sedan i följande stycke av propositionen blir tal om den (mindre) del som skulle kunna användas för annat ändamål, gör föredragande departementschefen följande uttalande, som i alla händelser torde ha resonans inom sjöfartskretsar: »Under synnerligen svåra förhållanden och med kännbara förluster gjorde den svenska handelsflottan under krigsåren en betydelsefull och för den svenska folkförsörjningen avgörande insats.» Dock vill man nog till uttrycket »kännbara förluster» foga en erinran om det stora antal svenska sjömän som fick sätta livet till eller åsamkades skador för återstående livstid.

För att återgå till den förut anförda konklusionen så skulle nog för representanter för sjöfarten följande resonemang ligga närmare till hands. Har 100 miljoner av överskottsmedlen belastat vårt land, det svenska folkhushållet, synes det naturligt att i varje fall denna del av överskottet användes för nedbringande av svenska statsskulden och på så vis kommer hela vårt samhälle till godo. Men vad beträffar de 200 miljoner, som betalats av utländska folkhushåll, vilka väl måste anses under kriget ha dragit stor fördel av vår handelsflotta, så måste väl först anses uteslutet med en fördelning på respektive länder allteftersom deras folkhushåll vidkänts ifrågavarande utgifter. Men då anmäler sig ju givet ändamål som står i samband med dessa medels ursprung. Att 10 miljoner anslås åt välfärdsanordningar (sjöfartshotell) och 2 miljoner till sjöräddningen hälsas givetvis med tillfredsställelse. Den generation av sjöfolket som nu inte längre är i aktiv tjänst kan emellertid inte undgå att återigen — jag vet inte för vilken gång i ordningen — känna besvikelse över att såvitt det förefaller av propositionen icke någon tanke ägnats åt dem i detta sammanhang.

Den i förhållandena insatte kan inte undgå att göra en jämförelse med det oss mest näralliggande sjöfartslandet. I Norge infördes genom lag den 23 december 1948 en sjöfolkspensionering med helt andra förmåner än vårt land kunnat erbjuda. För att ge en föreställning om skillnaden kanske det räcker att nämna att som grundplåt för den norska sjömanspensioneringen avsatts ej mindre än 186 miljoner n. kronor enligt den s. k. »Notrashippuppörelsen»; det rör sig alltså här om andel i överskott som norska handelsflottan seglat in till landet under senaste världskriget (ett utdrag av räkenskaperna för Pensjonstrygden for sjømenn ingår som bilaga och dess Årsmelding og regnskap 1952 överlämnas till vederbörande utskott).

Det kan göras gällande, att någon direkt framställning om att sjömanspensioneringen skulle få del av överskottsmedel från den svenska krigsförsäkringen icke torde ha gjorts. Uppgift att så skulle ha skett synes icke förekomma i propositionen nr 145. Det i denna åberopade statsrådsprotokollet över handelsärenden har emellertid hållits den 7 mars 1952 eller alltså före utredningsuppdraget till pensionsanstaltens direktion den 6 juni

1952. Det vill alltså synas som om före den 7 mars 1952 definitiv ställning ej tagits till 1947 års sjömanspensionsutrednings betänkande om pensionsförbättring. Detta betänkande torde väl dock ha visat att behov funnes till ökat statligt bidrag till sjömanspensioneringen, något som väl för övrigt 1947 års riksdag torde ha tänkt sig i sin skrivelse med begäran om en dylik utredning (nr 147 år 1947, se ovan).

Vid riksdagsbehandlingen av Kungl. Maj:ts förslag rörande disposition av överskottsmedlen väcktes bl. a. två lika lydande motioner, avseende sjömanspensioneringen m. m. (I: 438 och II: 528). Statsutskottet hemställer i utlåtande nr 212 om avslag. Såvitt synes framgå av motiveringen har utskottet emellertid mera på formella grunder yrkat avslag än att utskottet kan sägas ha tagit ställning i sak till frågan. Huru det förhållit sig med direktionens över handelsflottans pensionsanstalt ej till den 1 oktober 1952 avgivna utredningsförslag, torde den förut lämnade redogörelsen ha visat. Kungl. Maj:ts förut berörda proposition nr 89: 1953 torde väl bekräfta, att det icke i det sammanhanget varit fråga om att staten själv skulle påtaga sig uppoffring för att förbättra pensioneringen.

För att återgå till statsutskottets utlåtande nr 212: 1952, så har den som inte inser att det nu skall vara en helt annan inställning till sjömannens pensionsfråga än det var i senaste världskrigets slutskede litet svårt att förstå följande visserligen ur sitt sammanhang uttagna uttalande av utskottet: »Även om alltså staten iklätt sig den största ekonomiska risken och genom sin mellankomst i viss mån möjliggjort att sjöfarten kunde vidmakthållas under krigsåren, bör icke bortses från att den svenska handelsflottan under riskfyllda förhållanden och stora förluster därunder gjorde en betydelsefull insats.»

I detta sammanhang bör emellertid från riksdagsdebatten i andra kammaren erinras om att den som förde utskottets talan betonade dess villighet att lika med andra göra allt vad som göras kan för att ge sjöfolket bättre pensioner. Då enligt det åsyftade uttalandet i kammaren statsutskottet skulle anse att anslag för dylikt ändamål borde beviljas över budgeten och inte gå en omväg omkring denna, så kunde visserligen frågas av vad skäl denna princip icke vore tillämplig å de sjöfartsändamål som fått åtminstone någon del av överskottsmedlen. För den som verkligen intresserar sig för sjöfolkspensioneringen är det emellertid en likgiltig sak att få svar på den frågan. Däremot är det givetvis av allra största betydelse om — i händelse framställning framdeles skulle göras att över budgeten erhålla anslag för att förbättra pensioneringen för sjömän som tjänstgjort under världskrigen — utskottet ville fortfarande beakta ovan berörda synpunkt.

Med vad ovan anförts är avsett att hemställa om utredning i frågan om förbättring av pensionsförmånerna från handelsflottans pensionsanstalt för sjömän som under mer avsevärd tid tjänstgjort till sjöss och deltagit i svensk sjöfart under världskrigen. Det är inte avsett att här genom statis-

tiska uppgifter i detalj rörande nuvarande sjömanspensionering närmare ådagalägga angelägenheten av en sådan utredning. Det må emellertid dels hänvisas till vid denna motion såsom bilaga fogade två stapeldiagram dels ock två aktuella exempel.

Stapeldiagrammen torde tala för sig själva vad angår den tid de omfattar.

Vad beträffar innevarande budgetår komma siffrorna att visa mycket betydande ökningar beroende på från detta budgetårs ingång ändrade bestämmelser. I Kungl. Maj:ts proposition nr 89: 1952 räknades med en ökning av omkring 650 000 kronor. Denna beräkning torde något så när komma att motsvara verkligheten.

Ihågkommas bör att såsom ovan framgått förbättringen inte åstadkommits genom ökat statsanslag; i själva verket har statsanslaget minskats. Vidare måste i detta sammanhang noga beaktas att förbättringen icke rör stora grupper av äldre pensionstagare av vilka många tjänstgjort under världskrigen.

Vad angår de båda aktuella exemplen hänför sig det ena till befälsklassen och det andra till manskapsklassen. Det förra avser en befälhavare som deltog i första världskriget under omkring 55 månader — han var med om en förlisning under det oinskränkta ubåtskriget, därvid människoliv gingo till spillo — och under andra omkring 72 månader — han förde då huvudsakligen stora lastlinjefartyg i lejdtrafiken. Inalles har han en tjänstetid i utrikes fart, före det han erhöll sjömanspension, av 409 månader, och i avgifter före 1939 till sjömanshusen och därefter till handelsflottans pensionsanstalt har han betalt sammanlagt 3 337: 20.

Det andra exemplet avser en båtsman, vilken under första världskriget seglade omkring 42 månader och under andra världskriget likaledes omkring 42 månader. Hans sammanlagda tjänstetid före den månad från vilken han uppburit pension uppgår till 346 månader, och i avgifter till sjömanshusen och handelsflottans pensionsanstalt har han betalt sammanlagt 511: 36.

Befälhavaren uppbär en livsvarig pension av 310 kronor per år. Båtsmannen uppbär en livsvarig pension av 195 kronor per år. Åtminstone det senare exemplet kan inte anses som typiskt fall.

Om riksdagen för sin del skulle hemställa om utredning i frågan torde den förut lämnade återblicken visa angelägenheten av att utredning verkställas snabbt och att ställning huruvida densamma skall föranleda åtgärd eller icke tages utan dröjsmål. Det finns inget hinder att en utredning, om den t. ex. anförtros åt pensionsanstaltens direktion med utseende av någon eller några experter, skulle kunna föreligga före innevarande års utgång. Även den sist gjorda utredningen visar, att anstalten trots bristande resurser kan snabbt avverka ett ganska omfattande utredningsuppdrag inom sitt område.

Under återopandande av det anförda tillåter jag mig hemställa,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning rörande möjligheten att förbättra pensionsförmånerna från handelsflottans pensionsanstalt för sjömän, vilka tjänstgjort under mer avsevärd tid i svensk sjöfart under ettdera eller båda världskrigen, och härom om möjligt framlägga förslag till 1955 års riksdag.

Stockholm den 27 januari 1954.

Carl Lindberg.

Bilaga.

Pensionstrygden för sjömenn

Balanskonto pr. 31. desember 1952.

Aktiva:

Bankinnskott	kr. 7 695 025,80	
Giroinnskott	» 2 944 457,79	
	<hr/>	kr. 10 639 483,59
Avgiftsrestanser	kr. 5 105 681,64	
Staten, rest på tilskott	» 126 859,95	
	<hr/>	» 5 232 541,59
Verdipapirer		» 237 888 792,03
Inventar		» 12 001,29
		<hr/>
		kr. 253 772 818,50

Passiva:

Kreditorer	kr. 104 857,32
Beregnede, ikke utbetalte pensjoner	» 7 261,00
Pensionstrygdens fond:	
Grunnfond	kr. 186 000 000,00
Reguleringsfond	» 67 660 700,18
	<hr/>
	» 253 660 700,18
	<hr/>
	kr. 253 772 818,50

kr
400

400

SJÖMANSPENSIONERINGEN

Medeltalsbelopp för utbetalade pensioner
(Totalbelopp för utbetalningar dividerat med antalet
pensionslagare vid resp. budgetårs utgång)

 Omräkning enl. Socialstyrels levnadskostn. index
utan skatter etc. Basår 1935=100

300

300

200

200

100

100

0

0

1939/40

1941/42

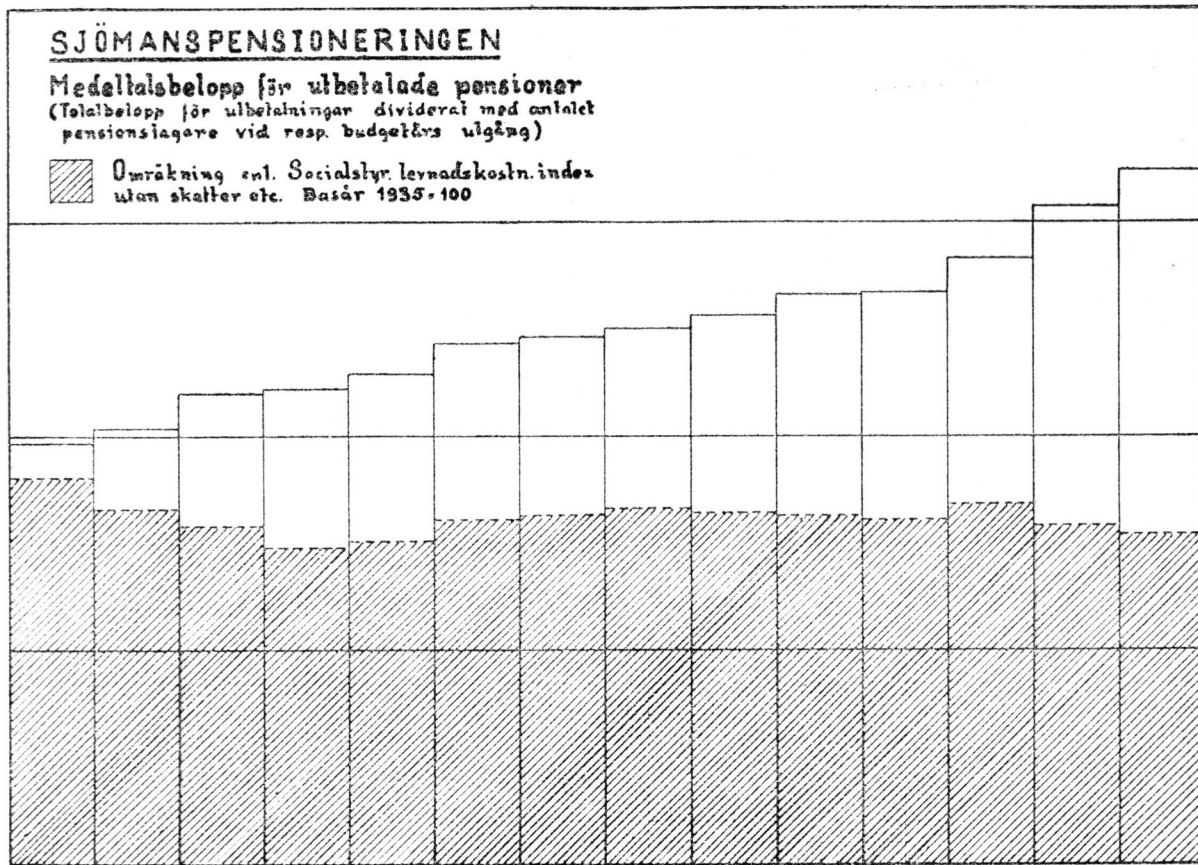
1943/44

1945/46

1947/48

1949/50

1951/52

mlj.kr.

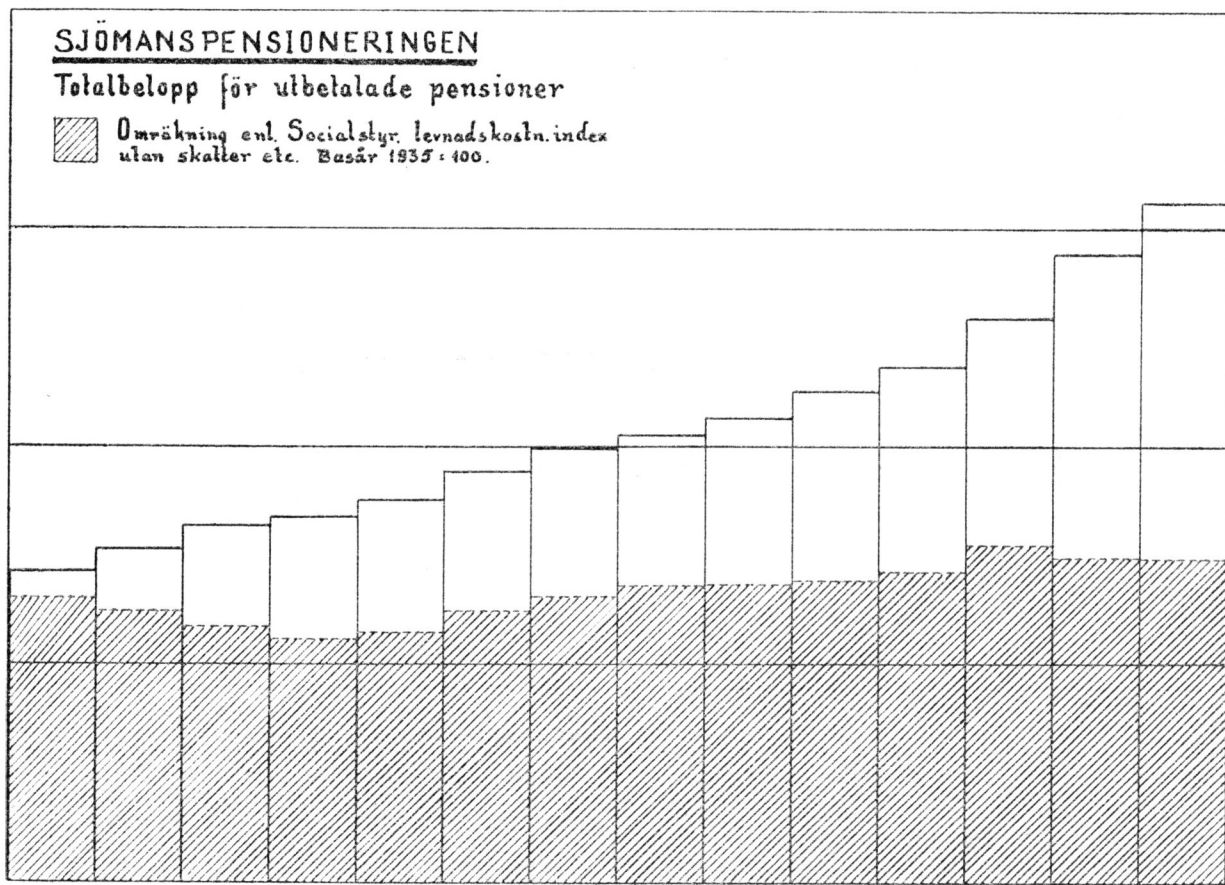
2

1.5

1

0.5

0

1939/40

1941/42

1943/44

1945/46

1947/48

1949/50

1951/52

2

1.5

1

0.5

0

10